

بودجەى سالانەى عىراق؛ پىچەوانەى خەملىاندنەكان بۇ داھاتى نەوتى و نانەوتى

06-06-2024

نوسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەماوەى دوو دەيەى رابردوودا، لەو سالانەدا كە عىراق بودجەى پەسەندكردووە و وەزارەتى دارايى راپورتنى كوتايى داھاتە نەوتى و نانەوتىيەكانى بىلاوكردووەتەو، واتە لەماوەى 2003-2023 [i] دا ، كۆى داھاتى نەوتى بەپىى بودجە 1114 تريليون بوو، بەلام لەراستيدا داھاتى نەوت لەو ماوەيەدا 1206 تريليون بوو، بەلام بۇ داھاتى نانەوتى لەو ماوەيەدا، پەرلەمان وادايابو كەوا 129.56 تريليون دينار بىت، بەلام تەنيا 97 تريليون دينار كۆكراوہتەو.

بودجه په سه نديکراوه کې عیراق بۇ ئەمسال داھاتی نانهوتی بهرپهژهي 57% و داھاتی نهوتی بهرپهژهي 2.8% به بهراورد به سالی رابردوو زیاتری خهملاندووه، له کاتیکیدا به درپهژهي دوو دهیهی رابردوو بهردهوام خهملاندنهکانی وهزارهتی دارایی و په رلهمانی عیراق راست دهرنهچوووه له کوټایی سالد له گهل داھاتی نهوتی و نانهوتی به دهستهاتوو بهکی نهگرتوووه تهوه.

لهماوهی دوو دهیهی رابردوو، لهو سالانهدا که عیراق بودجهی په سه نديکردوووه و وهزارهتی دارایی راپورتي کوټایی داھاته نهوتی و نانهوتییهکانی بئاوکردوووه تهوه، واته لهماوهی 2003-2023 [i] دا، کوټی داھاتی نهوتی به پنی بودجه 1114 تریلیون بووه، بهلام له راستیدا داھاتی نهوت لهو ماوهیهدا 1206 تریلیون بووه، بهلام بۇ داھاتی نانهوتی لهو ماوهیهدا، په رلهمان واداینابو کهوا 129.56 تریلیون دینار بیټ، بهلام تهنیا 97 تریلیون دینار کوټاکراوه تهوه.

ههروهها، ئەم نادرستیهی بۇ خهملاندنی داھاتهکان له دوو دهیهی رابردوو کاریگهري تهواوی لهسه ر خهرجیهکانیش ههبووه. به شپوهیهکی که لهماوهی دوو دهیهی رابردوو خهرجیهکانی وهزارهتی نهوت چوار هیندهی هه ر سئ وهزارهتی کشتووگال، پیشهسازي و سهراچاوه ئاوییهکان بووه، چونکه داھات له نهوتهوه هاتوووه و رپهژهي 99% ی کالاً **هه نارده کراوهکانی عیراق** ی بۇ دهرهوه پیکهیناوه.

له کاتیکیدا هه موو جیهان باس له کیشهکانی عیراق لهرووی گوټانی که شوهوا و که مپوونهوهی ئاو و کشتووگال و کهمی دهرهتی کار و نهبوونی پیشهسازیهوه دهکن، له بودجه کهدا هه ر چوار وهزارهتی کشتووگال، پیشهسازي، ژینگه و سهراچاوه ئاوییهکان تهنیا 3.47 تریلیون دیناریان بۇ دانراوه و بهرپهژهي 1.64% به شداری کوټی خهرجیهکانیان کردوووه که سهروو نیوهی ئەم پارهیهش بۇ مووچهیه. له بهرامبهردا خهرجیهکان بۇ وهزارهتی نهوت گه پشتموهته 19.3 تریلیون دینار یان رپهژهي 9.11% کوټی خهرجیهکان.

لپهردا به خستتهرووی داتای داھاتهکان چ خهملاندنهکانی په رلهمان بیټ یان راپورتهکانی وهزارهتی دارایی هه لوهستهیهکی لهسه ژمارهکان و داھاتوو ئەم پشتمهستن به نهوت و پشتمهستن فرهچه شنکردنی سهراچاوهکانی داھات له عیراق دهکین.

داھاته نهوتی و نانهوتیهکان له یاسای بودجه و له راپورتي وهزارهتی دارایی

له دوو دهیهی رابردوو (2003-2023) بهرزی نرخي نهوت و ئاسان هاتنه دهستی داھاته نهوتیهکان وایکردوووه، کهوا داھاته نهوتیهکان له 15.7 تریلیون بگاته 125 تریلیون، بهلام داھاته نانهوتیهکان له 225 ملیارهوه بگاته 9.7 تریلیون دینار، که ئەمهش دهرخهري پشتمهستنی ئابووری عیراقه به داھاته نهوتیهکان. وهک بانکی جیهانی ئاهاژی بۇ کردوووه داھاتی نهوت رپهژهي 85% بودجهی گشتی و رپهژهي 42% کوټی گه شهی به رهه می نیوخوی GDP پیکههینیت.

لهروویهکی دیکهوه لهماوهی ئەو دوو دهیهیهدا، داھاتهکان بهرپهژهي 700% زیادیکردوووه، بهلام خهرجیهکان بهرپهژهي 4000% زیادیکردوووه، که به دلنیاپیهوه ئەم شیوازه له خه ر جکردن بههوی شیوازی کوټکردنهوهی داھاتهکهوه بووه. بهردهوامیدان به مشیوازه نهک له سهردهمی گواستنهوهی وزه و نیت زیرودا لیکهوتهکانی زیاتری ده بیټ، به لکو ئەم ئاسان کوټکردنهوه و دابهشکردنه وایکردوووه کهوا نهتوانریت ژیرخانی خزمهتگوزارییه بنه رتهیهکانی وهک ئاو، کارهبا و نه درووستی و فیرکردن، له سهروو هه مووشیاپهوه دابینکردنی ههلی کار و فهراهه مکردنی ژبانگی شایسته بۇ عیراقیهکان بیته ناراوه، دیارترینیشیان بهرزبوونهوهی **رپهژهي بنگارییه** بۇ 15.6% له 2023 دا.

گرافیک 1: داھاته نهوتی و نانهوتیهکان به پنی یاسای بودجه و راپورتهکانی وهزارهتی دارایی عیراق 2003-2024

[i] سالانی 2014، 2020 و 2022 عیراق بودجہی سالانہی پەسەند نەکردووہ و نەبووہ، بەلام سالانی 2020 و 2022 وەزارەتی دارایی راپۆرتی کۆتایی داہات و خەرجییەکانیان ھەبووہ.